

МІЖПРЕДМЕТНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ В ОСВІТІ

Гашенко І.О., к. пед. н., в.о. доцента, Апанасенко М.Г., к. пед. н., доцент

Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

У статті проведено історичний аналіз розвитку поняття "інтеграція" як дидактичного принципу та розглянуті сучасні наробки в педагогіці переходу від освіти на інтегрованій основі до науково-теоретичного осмислення фундаментальних законів і принципів інтеграції щодо реалізації гуманістичної парадигми в освіті. Це дало змогу здійснити на практиці педагогічне проектування інтегрального гуманітарного освітнього простору в контексті гуманістичної педагогічної парадигми, у послідовності: історія – методологія – теорія – практика.

Ключові слова: інтеграція, гуманістична педагогічна парадигма, інтегрований гуманітарний освітній простір, дидактичні принципи інтегративний спецкурс.

Гашенко И.А., Апанасенко М.Г. МЕЖПРЕДМЕТНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ КАК ОСНОВА РЕАЛИЗАЦИИ ГУМАНИСТИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ В ОБРАЗОВАНИИ / Запорожский областной институт последипломного педагогического образования, Украина.

В статье проведен исторический анализ развития понятия "интеграция" как дидактического принципа и рассмотрены современные наработки перехода от образования на интегрированной основе до научно-теоретического осмысления фундаментальных законов и принципов интеграции относительно реализации гуманистической парадигмы образования. Это дало возможность осуществить на практике педагогическое проектирование интегрального образовательного пространства, в контексте гуманистической педагогической парадигмы, в последовательности: история – методология – теория – практика.

Ключевые слова: интеграция, гуманистическая педагогическая парадигма, интегральное гуманитарное образовательное пространство, дидактические принципы, интегративный спецкурс.

Gashenko I.A., Apanasenko M.G. INTER-SUBJECT INTEGRATION AS BASIS FOR THE REALIZATION OF HUMANISTIC PARADIGM IN EDUCATION / Zaporozhye regional institute of post-diploma pedagogical education, Ukraine.

The article touches upon the historical analysis of the development of the concept "integration" as didactic principle and the modern experience of the transfer from the education on integrated base to the scientific and theoretical comprehension of functional laws and principles of integration regarding the realization of humanistic paradigm of education. It enabled to put into practice the pedagogic projection of integrated educational space in the context of humanistic pedagogic paradigm in the consequence: history – methodology – theory – practice.

Key words: integration, humanistic pedagogical paradigm, integral humanitarian educational space, didactic principles.

Ідея інтеграції в сучасному світі, який стрімко розвивається, стала однією із ведучих по відношенню до всіх сфер життєдіяльності людини, у тому числі і до освіти, у зв'язку з її гуманізацією, породженою суперечностями науково-технічного прогресу, що формує технократичне мислення в членів суспільства, і тими глобальними проблемами, які сьогодні загрожують самому існуванню людства. Проблема нашого дослідження – міжпредметна інтеграція.

Мета статті – встановити змістовий, понятійний, дидактичний, ціннісно-смісловий зв'язки між навчальними предметами природничого та гуманітарного циклів для сприяння реалізації гуманістичної парадигми в освіті. Для цього було визначено такі завдання: а) провести історичний аналіз розвитку поняття "інтеграція" як дидактичного принципу; б) на основі новітніх досягнень педагогіки, теоретично обґрунтувати та розробити програму узагальнюючого інтегративного спецкурсу "Історія природознавства і техніки", який реалізує синтез придбаних раніше гуманітарних та природничо-наукових знань учнів.

Термін інтеграція [лат. Integratio – возз'єднання – integer – цілий] трактується в словниках як об'єднання в ціле будь-яких частин [1, 257]. Категоріальний аспект поняття “інтеграція” в довідковій літературі визначається як процес і результат становлення цілісності будь-якої системи.

Проблема міжпредметної інтеграції вже стала класичною проблемою дидактики і педагогіки взагалі. Над її вирішенням почали працювати ще класики педагогічної науки – Я. Коменський, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо та інші, які намагалися об'єднати велику кількість навчальних предметів навколо природи [2, 261].

Подальший розвиток ідея інтеграції одержала в працях Дж. Дьюї, який за провідний інтеграційний механізм взяв трудову діяльність учнів, що об'єднала знання з різних шкільних предметів навколо історично і соціально значущих проблем виробництва.

Першим практичним досвідом організації шкільного навчання на інтеграційній основі була радянська трудова школа в двадцяті роки ХХ ст. В основу її організації були покладені концепція Дж. Дьюї і праці П.П. Блонського, Н.К. Крупської, С.Т. Шацького та інших. Проте “трудова школа” проіснувала тільки до початку 30-х рр. і була засуджена вченими-педагогами та вчителями-практиками як така, що не реалізує основні принципи дидактики – науковість, системність, послідовність навчання.

Відродження ідеї міжпредметної інтеграції припадає на 50-ті та 80-ті рр. минулого століття і реалізується тепер у формі міжпредметних зв'язків.

Міжпредметні зв'язки в цей період були визначені вченими як комплексна проблема сучасної дидактики.

Для створення дидактичної моделі міжпредметних зв'язків у навчальній темі, необхідно було провести два структурно – логічних аналізи змісту навчальних дисциплін – внутрішній та зовнішній. Під внутрішнім розумівся структурно – логічний аналіз змісту тієї чи іншої теми з заданого предмету для виявлення її ведучих положень і зв'язків. Зовнішній – це структурно логічний аналіз змісту тем інших дисциплін навчального плану школи з метою визначення ступеня “перекриваємості” їх змісту зі змістом теми, що вивчається та виявлення “опорних” міжпредметних знань, які необхідно використати для наукового та всебічного розкриття провідних положень даної теми [3].

Науковцями того часу була здійснена значна робота щодо визначення міжпредметних зв'язків у програмах усіх шкільних предметів.

Основна функція міжпредметних зв'язків визначалась дидактами як комплексна дія на особистість: формування системи наукових знань, широких пізнавальних інтересів та умінь, наукових переконань та фактор всебічного розвитку особистості.

Проте в 90-ті рр. ХХ ст. ідея міжпредметних зв'язків поступово витісняється поняттям “інтеграція” та “інтегрований навчальний курс”. Поняття “інтеграція” багато вчених тепер визначають як процес зближення і зв'язку наук, який проходить поряд з процесом диференціації, що являє собою високу форму втілення міжпредметних зв'язків на якісно новому рівні навчання, дозволяючи перебудувати, розширити та поглибити зміст освіти, створити сучасні дидактичні технології та методики навчання (Л. Бахарєв, В. Бондар, О. Бугайов, С. Гончаренко, І. Зверєв, В. Ільченко, Є. Коршак, М. Мартинюк, В. Максимов, О. Сергєєв та інші) [4].

Розгляд інтеграції поза її сутнісним зв'язком із диференціацією вважається неможливим. Інтеграція і диференціація розглядаються як найбільш загальні категорії дидактики, за допомогою яких можливе моделювання освіти як саморозвиваючої системи. Вважається, що освіта пульсує в процесі свого історичного розвитку: періоди

підсилення диференціації змінюються періодами переваги інтеграції, у результаті чого освітня система реорганізується і змінює свою домінуючу форму [5, 54-55].

Нові підходи до визначення категорії “інтеграція” зумовлюють інноваційні процеси в освіті.

Розробка інтегрованих курсів являє собою значний інноваційний рух кінця ХХ ст. Так, згідно з Концепцією фізичної освіти в середній загальноосвітній школі України, базовий рівень фізичної і астрономічної освіти було реалізовано через цілком завершений інтегрований курс фізики і астрономії як один із варіантів навчального предмету [6, 8].

Досить перспективним у такій інтеграції природничих дисциплін стали інтегрований пропедевтичний курс “Природознавство” та нароби з програми “Довкілля” (керівник – акад. АПН України В.Р. Ільченко).

Такий підхід був підготовлений попереднім історичним розвитком поняття інтеграції і став принципово новим у теорії і практиці навчання в загальноосвітній школі України.

Значні історичні нароби в дидактиці дають змогу вченим перейти від освіти на інтегрованій основі до науково-теоретичного осмислення фундаментальних законів і принципів інтеграції щодо реалізації гуманістичної парадигми в освіті.

Парадигма в педагогіці (педагогічна парадигма) – це прийнятий стандарт, точка зору, що стала звичною, це зразок в рішенні освітніх та дослідницьких завдань. Необхідність у новій освітній парадигмі виникає у зв’язку з переходом до нового типу мислення суспільства, особистості, держави. Освітня парадигма базується на тих чи інших цінностях.

Так, залежно від освітньої парадигми педагогічний процес може бути: спрямований на соціум (інтереси суспільства, держави) або на особистість (індивідуально-особистісний розвиток); взаємовідносини його суб’єктів можуть бути авторитарними або гуманістичними; зміст – “зунівським” або розвиваючим; технології навчання – розрахованими на передання культурно – історичного досвіду, або на розвиток культурно – генетичного, особистісного, творчого потенціалу учня; школа може бути орієнтована на державу (радянська школа) чи на демократичне суспільство.

Прийнята ведучими світовими освітніми системами гуманістична парадигма ставить у центр уваги всього навчального процесу учня як суб’єкта життя, як вільну особистість, що має потреби в саморозвитку.

Гуманістична парадигма зорієнтована на розвиток внутрішнього світу дитини, на міжособистісне спілкування, діалог, на допомогу всіх суб’єктів освітнього процесу особистісному зростанню учня.

Виходячи з основних положень гуманістичної парадигми, була сформульована і основна мета реформованої системи освіти України: “Створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України...” [7, 2].

Проте аналіз педагогічної літератури свідчить, що вчені – педагоги, які стоять на позиції гуманістичної парадигми в освіті не мають єдиних поглядів, позицій.

Так, І.А. Колеснікова [10] у своїх дослідженнях відслідковує та наводить приклад гуманістичної освітньої парадигми з іншою логікою ціннісних орієнтацій: у центр освітнього процесу ставиться не учень, що засвоює готові знання, а людина, що пізнає істину. При цьому, значення має не сама істина, а відношення до неї. Відношення між педагогами і учнями будуються на принципах суб’єкт – суб’єктних відносин, діалогу, полілогу, співпраці, співтворчості, взаємної відповідальності за вільний вибір своєї позиції. Учасники педагогічного процесу обмінюються не тільки знаннями, але і

особистісними смислами. Смысловий рівень педагогічного процесу ставить у центр уваги індивідуальність, внутрішній світ дитини, пізнання світу шляхом обміну духовними цінностями.

Наші дослідження свідчать, що позиції прихильників гуманістичної парадигми в освіті все ж таки об'єднують: а) ціннісне ставлення до дитини та дитинства як унікального періоду життя людини; б) визнання розвитку дитини (розумового, морального, фізичного та естетичного) головною метою школи; визнання свободи і творчості як учнів, так і педагогів у навчальному процесі [8; 10].

У зв'язку з деякою розбіжністю в поглядах вчених на гуманістичну педагогічну парадигму в її межах існує досить багато моделей сучасної освіти.

Цікавою, на наш погляд, є модель загальної середньої школи “Екологія та діалектика”, яка побудована на інтегративно-гуманітарному підході до загальної середньої освіти [9].

За Л.В. Тарасовим, інтегративно-гуманітарний підхід є спробою зробити, на основі узагальнення історичного досвіду, наступний крок у розвитку та систематизації ідей інтеграції та гуманітаризації в навчанні. Принцип гуманітаризації в дидактиці допомагає реалізувати принцип гуманізації процесу навчання, висуваючи на передній план не вузьконаукові чи вузькопредметні цінності, а загальнолюдські. Гуманітаризація передбачає усвідомлення учнем єдності природи та людини. Але цього неможливо досягти без формування цілісної наукової картини природи.

Звідси автор робить висновок, що ефективна гуманітаризація навчання обов'язково вимагає інтеграції, яка взагалі можлива без гуманітаризації. Проте, відхиляючись від духовного життя людини, можна здійснювати синтез (наприклад, фізики та астрономії), така інтеграція допустима, але вона буде дещо більш формальною, нижчого рівня, ніж інтеграція, яка розглядається в комплексі з гуманітаризацією.

За Л.В. Тарасовим, гуманітаризація в навчанні припускає таку побудову змісту і методів навчання, щоб були реалізовані п'ять інтегративно-гуманітарних принципів: особистісного сприйняття; співпричетності; глобальності сприйняття; орієнтації на консенсус; особистої відповідальності.

Історичний аналіз розвитку дидактичного принципу інтеграції дає нам право стверджувати, що існують два основні ступені інтеграції в навчанні: ступінь “вторгнення в чужу галузь” та ступінь використання загальних методологічних принципів.

У побудову нової моделі загальної середньої освіти “Екологія та діалектика” вчений взяв більш високий рівень інтеграції, який менше розроблений ніж перший – інтеграція через використання загальних методологічних принципів, що складають методологічну основу сучасного природознавства.

Так, для ефективної реалізації ідей інтегративно-гуманітарного підходу в процесі вивчення предметів природничого циклу, автор моделі вважає за необхідне перехід від загальної картини (законів, закономірностей природи) до аналізу деталей, а потім – від аналізу деталей до загальної картини світу. Розгляд загальної картини світу вимагає введення якісно нових інтегрованих предметів двох типів: пропедевтичного курсу “Природознавство” на початковому етапі вивчення природи та узагальнюючого курсу на завершальному етапі.

Узагальнюючі інтегровані предмети повинні реалізувати синтез придбаних раніше знань про людину і природу.

Проте, одним із основних питань сучасної педагогіки, як показують наші дослідження, є питання зв'язку освіти і культури. Наш досвід свідчить, що культурна домінанта не характерна для традиційної освіти.

Основи культурологічного підходу до освіти були розроблені в сучасній педагогіці В.С. Біблером, Е.В. Бондаревською, О.С. Валицькою та іншими. У зв'язку з культурологічним підходом з'являється новий історичний і логічний рівень освіти – інтегральний гуманітарний освітній простір, який на сучасному етапі розвитку педагогіки завершує історичний ряд форм організації навчання на інтегративній основі і несе відповідь на питання зв'язку освіти і культури.

Інтегральний освітній простір, на думку ведучих учених [11], виводить освіту на якісно новий рівень дидактичної організації та вносить вагомий вклад в історичний розвиток парадигмальної основи гуманістичної педагогіки в той час, як міжпредметні зв'язки та інтегровані курси є тільки доповненням до традиційної системи предметного навчання. Освітній простір зводиться до проектування гуманітарного простору, спрямованого на моделювання, наукову реконструкцію в освітньому процесі окремо значущої події культурно-історичного життя (це локальний інтегральний гуманітарний освітній простір), або національної чи загальнолюдської культури в її цілісності та історичній послідовності (це – метаосвітній інтегральний гуманітарний простір).

На думку авторів, мінімальний навчальний час для локального простору – урок, для метаосвітнього простору – навчальний рік. У метаосвітньому просторі реалізується систематична синхронізація основних навчальних дисциплін (історія, література, художня культура, філософія тощо)

Проте, функціонуючи узгоджено в інтегральному освітньому просторі, навчальні предмети повністю зберігають свою автономну дидактичну організацію [10, 15].

Виходячи із аналізу педагогічної літератури, під інтегральним гуманітарним освітнім простором ми будемо розуміти освітню систему особистісно-розвиваючого типу, у якій систематично відбувається переклад навчальної інформації на мови різних наук і культур.

Інтегральний гуманітарний освітній простір у сучасній педагогіці визначається як освітня система на тій основі, що він локалізований всередині освітнього процесу, у чітких просторово-часових границях, реалізується за твердим розкладом, є закінченою частиною навчального процесу, виконує чітко визначені дидактичні задачі та ряд інших ознак, характерних для освітньої системи. Саме в цьому інтегральний освітній простір схожий з інтегративними курсами Л.В. Тарасова, які також можна розглядати як автономні освітні системи [11].

Створений нами такий інтегративний спецкурс ми назвали “Історія розвитку природознавства і техніки”. В основу спроби проектування такого спецкурсу (інтегрального гуманітарного освітнього простору для завершення вивчення природничо-наукових дисциплін) ми взяли ряд визначальних принципів: культурологічності; побудови гуманітарного простору на предметній основі; єдності принципів інтеграції, диференціації та гуманітаризації; антропоцентризму (конструювання навчального змісту спецкурсу учнями); генерації культури в навчальній діяльності.

В основу спецкурсу було покладено діалог культурних смислів як методологічний підхід до розвитку наукового світогляду, природничо-наукового і гуманітарного мислення. Зміст спецкурсу структурується за епохами (“Епоха античності”, “Епоха середніх віків”, “Епоха Відродження” та ін.) [12]. Кожна із епох закінчується кризою самозаперечення відповідної культури, природничо-наукових ідей та світосприйняття.

Програма спецкурсу відповідає вимогам державних документів про систему шкільної освіти в Україні. Вона будувалась як інтегративний курс на підставі сучасної тенденції у філософії освіти, дидактиці щодо гармонійного синтезу двох традиційно протилежних компонентів культури в змісті освіти – гуманітарного та природничо-наукового, як цілісний опис природи і людини, що є частиною природи, на основі наукових досягнень, змін методологій, концепцій, парадигм у загальнокультурному історичному контексті.

Із цією метою в зміст спецкурсу було відібрано історії фундаментальних відкриттів, що є обличчям кожної із природничих наук, відкриттів, які були початком революційних змін у техніці, світогляді, культурі народів світу, а також визначні досягнення художньої культури тієї чи іншої епохи, які були поштовхом (або наслідком) розвитку природознавства та техніки.

Мета спецкурсу: формування наукової картини світу та планетарного світогляду, сприяння соціокультурному становленню особистості школярів у процесі опанування учнями довгого, складного та захоплюючого шляху людської думки до сучасного природознавства та науково-технічного прогресу.

Завдання спецкурсу: сформувати розуміння специфіки природничо-наукового та гуманітарного компонентів культури, їх зв'язку з особливостями мислення людини, природи відчуження (фізики-лірики!) та необхідності їх возз'єднання на основі цілісного погляду на світ, встановити взаємозв'язок між природничо-науковими та гуманітарними предметами; сформувати розуміння учнями ролі історичних і соціокультурних факторів, законів самоорганізації в процесі розвитку природознавства та техніки, діалогу науки та художньої культури; сформувати уявлення про революції в природознавстві та техніці, зміни наукових парадигм як ключових етапів розвитку природознавства, техніки, культури; на основі історії природничих наук сформувати розуміння принципів наступності, відповідності та неперервності у вивченні природи та розвитку суспільства; формування уявлень про наукову картину світу як основу цілісності та багатогранності природи і розвитку суспільства; розвивати вміння аналізувати та оцінювати культурні явища різних епох у контексті досягнень природничих наук і техніки; виховувати патріотичні почуття шляхом розкриття ролі українських вчених та митців в історії становлення природничих наук, техніки, художньої культури; сформувати розуміння ролі природничо-наукових знань та техніки в рішенні глобальних екологічних, соціальних проблем людства і збереження життя на Землі.

Дидактичні засади щодо реалізації мети та завдань спецкурсу пов'язані з гуманістичною парадигмою освіти та особистісно-орієнтованою моделлю її реалізації, яка надає перевагу розвивальним і світоглядно-виховним компонентам змісту освіти.

Це націлює вчителя на застосування особистісно-орієнтованих дидактичних технологій: суб'єкт-суб'єктних відносин вчителя і учня; діалогу та партнерства; використання інтерактивних методів і форм навчання; пошукової та науково-дослідницької роботи; лекцій, семінарів, дискусій тощо. Щодо вибору змісту спецкурсу, рекомендуємо орієнтуватися на його основну мету, яка не повинна розчинитися в нагромадженні фактів, дат, імен. На заняттях треба намагатися відтворювати ті капітальні обставини історії природознавства, які необхідні для переконливого викладу основних ідей. У той же час потрібно яскраво, емоційно, нестандартно розкривати імена, заслуги, біографії вчених минулого і теперішнього часу, які визначили магістральні напрями розвитку природознавства, техніки в контексті стану культури і суспільства тієї чи іншої епохи. Важливо довести нерозривний зв'язок минулого та сучасного.

Оскільки для успішного оволодіння матеріалом спецкурсу необхідні глибокі знання всіх природничих дисциплін і зрілість учнів, на нашу думку, його вивчення слід ввести в 11 (12) кл. Проте матеріал курсу можна розподілити між 10-11 кл. Кількість годин, запланованих на вивчення розділів програми, є орієнтовним і може змінюватись вчителем в залежності від профілю навчання та наявності необхідної літератури для розкриття змісту теми. Наводимо апробовану в школах Запорізької області програму інтегративного спецкурсу “Історія розвитку природознавства і техніки”, яка формувалась з урахуванням потреб та побажань учнів експериментальних шкіл та рекомендацій і корекцій д. пед. наук, професора А.І. Павленка.

Тема 1. Природознавство в контексті культури (2 год.)

Природознавство і мистецтво як явища духовної культури та як засіб пізнання життя. Проблема двох культур і сучасна цивілізаційна криза. Функціональна асиметрія мозку людини. Особливості природничо-наукового мислення. Доповнювальність природничо-наукового та гуманітарного стилів мислення. Антропні коріння виникнення релігії, філософії науки. Дедукція та індукція в науці. Фундаментальні закони та емпіричні узагальнення. Предмет історії природознавства і техніки. Історія природознавства як частина природничих наук і як частина історії культури. Роль історичного підходу в природничих дослідженнях. Роль фактичного матеріалу в структурі природничих наук. Техніка як прикладне застосування природничих наук. Періодизація історичного розвитку природознавства і техніки.

Тема 2. Виникнення природознавства в первісній людини (1 год.)

Роль праці і технічних знарядь у становленні людини. Кам'яний вік. Вогонь. Гончарство. Обробка і використання металів (мідь, бронза, залізо, золото, срібло). Бронзовий вік.

Тема 3. Виникнення природознавства в стародавніх цивілізаціях (1 год.)

Наука і культура стародавніх цивілізацій Давнього сходу: Месопотамії, Єгипту, Індії, Китаю. Винайдення колеса. Утилітарний характер математичних та астрономічних знань. Вплив сільського господарства, будівництва, мореплавання, військової справи на розвиток природничих знань, техніки, культури. Виникнення релігії. Спорудження храмів, пірамід, велетенських статуй та обелісків, каналів. Взаємообумовленість розвитку природознавства і культури. Трипільська культура в Україні.

Тема 4. Народження та розквіт наук і культури в стародавній Греції і Римі (4 год.)

Виникнення і розвиток цивілізації Греції і Риму як основа європейської культури. Наука еллінського світу. Піфагор та грецька математика. Телеологічна фізика Аристотеля, проблеми описання руху. Виникнення атомістики. Демокрит. Платон і природознавство. Архімед. “Географія” Птолемея. Давня натурфілософія і її зв'язок з розвитком техніки. Греція – колыска мистецтв: скульптура (Мирон, Лісіпп); театр (Есхіл, Софокл, Еврипід, Аристофан); музика. Вплив музичної культури давньої Греції на становлення української церковної музики. Зображення світу в “Іліаді” Гомера. Географічні відкриття давніх греків, їхні уявлення про Землю, її місце у космічному просторі.

Тема 5. Епоха середньовіччя (4 год.)

Особливості розвитку культури, природознавства та техніки VI-XIV ст. в Європі: побудова велетенських, прекрасних соборів і відмова церкви від науково-філософської спадщини еллінів; проблема відносин Бог – людина – природа у християнстві та інших світових релігіях. Перші університети: у Сиєні – Італія (1246 р.); в Орлеані – Франція (1306 р); у Вальядоліді – Іспанія (1346р.); у Кульмі – Чехія (1366 р.); у Гейдельберзі - Німеччина (1386 р.); широке використання в Європі водяного колеса, компасу, паперу,

вітряних млинів як діалог культур. Розквіт арабської науки – її роль у збереженні та примноженні еллінських традицій. Хрестові походи і перевідкриття античних цінностей. Географічні відкриття як діалог цивілізацій і культур: вікінги; Марко Поло. “Книга” (1298 р.) Марко Поло та її значення для розвитку знань європейців про країни Азії; подорож Афанасія Никітіна до Індії та його праця “Ходіння за три моря”; праця “Хожденіє ігумена Даниїла з Києва до Єрусалима”.

Тема 6. Натурфілософія і техніка епохи Ренесансу (Відродження) (1450-1600р.р.) (4 год.)

Ідеали антропоцентризму. Головний зміст мистецтва – образ прекрасної, сильної духом людини. Книгодрукування (І. Гутенберг, 1440 р.). Початок книгодрукування в Англії (1476 р.). Леонардо да Вінчі – ідеал універсальної, геніальної людини епохи Відродження: живопис (“Джоконда”, “Таємна вечеря”); розробка першого проекту машини для миття одягу (1496 р.); проект літального апарату. Мікеланджело – втілення почуття форми. Рафаель – зображення жіночого образу, його духовного зв’язку з природою (“Сікстинська мадонна”, “Прекрасна садівниця”). Книга Г. Агриколи (Німеччина, 1556 р.) “Про гірничу справу” – перший посібник з металургії та гірничої справи. Алхімічний період в історії природознавства. Розвиток металургії. Новий тип людини – новий тип Всесвіту: коперніканська революція – перехід до геліоцентричної системи. Вирішення Кеплером задачі про рух планет. Переворот у фізиці: механіка Галілея. Конструювання гідростатичних терезів, конструювання телескопа та відкриття в Астрономії. Винахід мікроскопа Ясеном (1590 р.). Експедиція Х. Колумба – початок великих географічних відкриттів, діалогу цивілізацій і культур. Перша кругосвітня подорож Ф. Магеллана. Доля Магеллана і його супутників. Образ Магеллана в художній літературі. Освоєння Сибіру і Далекого сходу. Роль Ф. Бекона, Р. Декарта, Г. Галілея в становленні емпіричних і теоретичних основ наукової раціональності Нового часу. Науковий метод та моделювання.

Тема 7. Епоха Просвіти. Від натурфілософії до первинної диференціації природничих наук. Природничі науки, культурна та технологічна експансії (XVII - XVIII століття) (6 год.)

Історичні ознаки епохи Просвіти: ідея рівності всіх людей; перемога розуму; історичний оптимізм. Головні цінності епохи Просвіти. Роль Ж.-Ж. Руссо, Вольтера, А. Сміта, Ш. Монтеск’є, І. Канта, І.В. Гете, у становленні ідей просвітнього руху. Сильові та жанрові особливості мистецтва: культ природи; романтизм, класицизм. Класична фізика. “Начала” І. Ньютона – фундамент класичної парадигми. І.Ньютон як вчений та людина. Механіка Ньютона. Закони руху тіл. Принцип відносності Ньютона. Закон всесвітнього тяжіння. Дискусія про природу сил тяжіння. Світ як годинник: відродження атомістики; від телеологічної причинності Аристотеля до детермінізму Лапласа. Праця П. Лапласа “Викладення системи світу” (1796 р.). Соціальний фізикалізм XVIII ст., ілюзії соціального детермінізму. Відкриття нових фізичних елементів (кисню, азоту, хлору та ін.). Хімічна революція. Роботи Лавуаз’є. Перше хімічне джерело струму А. Вольты. Установлення основ термодинаміки (1800 р.). Парова машина І.І. Ползунова (1786 р.). Універсальна парова машина Дж. Уатта (1784 р.). Повітроплавання. Роботи М. Ломоносова, його роль у розвитку російської культури та науки. Кругосвітні плавання Джеймса Кука. Загибель Кука. Перше в історії людства проходження через полярне коло. Українська художня культура XVII-XVIII стст. Силь бароко в українському мистецтві. Будівництво Андріївської церкви, Маріїнського палацу в Києві, собору св. Юра у Львові, Почаївської лаври на Тернопільщині. Живопис (іконопис, портретний живопис). Розвиток мистецтва гравюри. Культурна спадщина Г. Сковороди. Друкарня Києво-Печерської лаври.

Тема 8. Науково-технічна революція XIX століття (6 год.)

Загальна характеристика періоду: розвиток капіталізму; промислова революція та початок формування індустріального суспільства. Революції в природознавстві: відкриття закону збереження і перетворення енергії – Р. Майер (1814-1878), Дж. Джоуль (1819-1889), Г. Гельмгольц (1821-1894), забезпечення та створення єдиної основи для розвитку всіх розділів фізики і хімії; створення клітинної теорії Т. Шванном (1810-1882) і М. Шлейденом (1804-1881) та проголошення єдиної структури всіх живих організмів; створення еволюційної теорії у біології Ч. Дарвіном (1809-1881), втілення ідеї розвитку у природознавство; відкриття періодичної системи елементів Д.І. Менделєєвим (1834-1907) та ствердження внутрішнього зв'язку між усіма відомими речовинами. Канва біографії та наукові погляди вчених; відкриття електрона, радіоактивності, перетворення хімічних елементів; розвиток уявлень про будову атома. Технологічна революція: побудова першого пароплава (Р. Фултон, 1807 р.), перший пароплав на Дніпрі (1825 р.); побудова першої залізної дороги (Дж. Стефенсон, 1825 р.); побудова в Україні Одеської та Львів-Чернівці-Ясси залізних доріг (1863-1866); електромагнітний телеграф (П.Л. Шилінг, 1832 р.); електродвигун (М.Г. Якобі, 1834 р.); фотографія (Л. Дагер 1839 р.); телефон (А.Г. Белл.); побудова першої в Україні міської телефонної мережі (Одеса, 1882 р.), першої трамвайної лінії в Україні (Київ), мостів на Дніпрі (Київ), цукрових заводів; розвиток гірничої справи, військової справи і техніки. Винайдення динаміту (А. Нобель). Роль А. Нобеля у створенні міжнародної премії за досягнення людства в галузях науки, техніки, художньої культури. Роль науково-технічного прогресу ХІХ ст. на розвиток художньої літератури європейських країн: занепад класицизму та народження реалістичного художнього напрямку, що дав блискучі результати у всіх видах художньої культури: література (Жан де Беранже, Т.Г. Шевченко, О. Бальзак, П. Меріме, Л.М. Толстой, Ф.М. Достоевський, І.Я. Франко, Л. Українка, М. Твен); музика (Д. Верді, Ф. Шопен, Р. Шуман, П.І. Чайковський, М.В. Лисенко); образотворче мистецтво (Є. Моне, Ф. Гойя, А.І. Куїнджі, І.І. Левітан, І.Е. Репін, В.І. Суриков, Т.Г. Шевченко). Культурна криза другої половини ХІХ ст. та пошуки шляхів виходу з неї.

Тема 9. Індустріальна цивілізація та проблеми культури. Науково-технічний прогрес ХХ століття. (8 год.)

Друга науково-технічна революція (початок ХХ ст.) та її вплив на культуру. Кризові явища в західноєвропейській культурі (перемога техніки над духовністю): криза гуманізму, розуміння історичної відносності культури в ідеях Ф. Ніцше, О. Шпенглера, М. Бердяєва та інші. Народження нового напрямку в мистецтві – модернізму. Філософські ідеї модернізму: в літературі – Ф. Кафки, Дж. Джойса, поезії Еліота; в музиці – І. Стравінського, Д. Шостаковича, А. Шенберга, А. Вебера, А. Берга; в образотворчому мистецтві – П. Пікасо, А. Матіса. Модернізм – культурний феномен ХХ ст. Відкриття Північного полюсу Р. Пері (1909 р.) та Південного полюсу Р. Амундсеном (1911 р.). Революція в світогляді вчених. Спеціальна теорія відносності (А. Ейнштейн, 1905 р.). Ноосферна теорія В. Вернадського, 1907 р. Історія розвитку атомної фізики та криза механічної картини світу. Створення та розвиток квантової механіки (П. Дірак, В. Гейзенберг, М. Бройль, Н. Бор, Л. Ландау, 1920–1930 рр.). Розвиток енергетики у світі і Україні. Будівництво Дніпровської ГЕС (Запоріжжя, 1927-1932 рр.). Вплив соціалістичного реалізму на світову культуру в творчості С. Маршака, М. Булгакова, П. Тичини, В. Сосюри, Е. Неізнестного та інших. Друга світова війна. Розвиток військової техніки. Застосування ядерної зброї проти мирного населення Хіросіми та Нагасакі, 1945 р. “Мирний атом”. Перша в світі атомна електростанція в м. Обнінські (1954 р.). Термоядерний синтез. І.В. Курчатова – видатний вчений. Створення транзистору (Дж. Бардін, У. Браттейн, Уіл. Шоклі, 1947 р.). Одночасне відкриття Ч. Таунсомом (США), М. Басовим та О. Прохоровим (СРСР) в 1954-1955 рр. лазерно-мазерного принципу. Лауреати Нобелівської премії. Використання лазерів у техніці та

медицині. Побудова моделі молекули ДНК (Ф. Крік, Д. Уотсон, 1953 р.). Відкриття функції хромосом як носіїв спадковості (Мендель, Морган). Наукові теорії про походження та еволюцію життя. Дослідження вчених ХХ ст. про взаємозв'язки Космосу з процесами земного життя в працях К.Е. Ціолковського, В.І. Вернадського, А.Л. Чижевського, Л.Н. Гумільова, Т. Шардане, В.П. Казанчєєва. Освоєння космосу. Ракетобудування у світі та в Україні. Політ першої людини в космос – Ю.О. Гагарін (1961р.). С.П. Корольов: людина та вчений. Створення теорії походження Всесвіту (концепція Великого вибуху, 1965 р.). Всесвіт та Космос у поезії, музиці, живописі та науковій фантастиці. Перша людина на Місяці (Н. Армстронг). Сучасні методи дослідження космосу. Створення та розвиток генної інженерії (1981 р.). Клонування ссавців, органів, тканин (клон – вівця Доллі, 1997 р.) Створення молекулярних мікрочипів для розкодування геномів. Національне культуротворення на шляху від подолання тоталітаризму до незалежності (друга половина ХХ ст.) Розвиток обчислювальної техніки, побудова першої обчислювальної машини в Києві (С. Лебедев, В. Глушков, 1951-1954 рр.). Інтернет. Комп'ютерні віртуальні реальності. Створення і розвиток телебачення, радіолокації, впровадження мобільного телефонного зв'язку на основі кремнієвих мікрочипів, робототехніки. Відкриття груп крові, розвиток медицини в світі та в Україні на основі розвитку природничих наук і техніки. Індустрія масової культури як потенційна небезпека духовності. Тріумфи техніки обертаються на трагедії: глобальні техногенні катастрофи ХХ ст. Основні екологічні проблеми сучасності: концепція “ядерної зими”; “парниковий ефект”; озонові діри; кислотні дощі тощо. Криза індустріальної цивілізації. Проголошення неогуманістичних ідей в розвитку культури. Гуманістичні цінності як основа для здолання негативних наслідків власного розвитку людства.

Таким чином, педагогічне проектування інтегрального гуманітарного освітнього простору, в нашому дослідженні, ми здійснювали в послідовності: історія – методологія – теорія – практика.

У зв'язку з цим, ми розглядаємо дидактичний принцип інтеграції як один з тих, що лежить в основі гуманістичної парадигми освіти, забезпечуючи самореалізацію учня, цілісний розвиток особистості, яка може розглядати будь-які явища природи, суспільства, людини з різних позицій, застосовувати знання з різних областей для рішення конкретних творчих завдань та життєвих ситуацій.

Наші дослідження свідчать, що проблема реалізації гуманістичної парадигми є проблемою адекватності її основ принципам, що їх розкривають, змісту освіти, умовам, формам та засобам гуманістичної освіти, тобто парадигма задається не тільки зразками дій і рішень, але повинна мати і змістово-сміслову наповнення цих зразків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуславський М.В., Корнетов Г.Б. О педагогических парадигмах // Магістр. - 1992. – Май. – С.16-17.
2. Данилюк А.Я. Теория интеграции образования. – Ростов-на-Дону: Изд. Рост. пед. ун-та, 2000. – 383 с.
3. Зверев И.Д. Интеграция и “интегрированный” предмет // Биология в школе. – 1991. – № 5. – С. 46-49.
4. Колесникова И.А. Педагогические цивилизации и их парадигмы // Педагогика. – 1995. – № 6. – С.84-89.
5. Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие. – М.: Просвещение, 1989. – 451 с.

6. Культурологія: теорія та історія культури: Навчальний посібник / За ред. І.І. Тюрменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 367с.
7. Мартинюк М.Т. Вивчення фізики і астрономії в основній школі (теоретичні і методичні засади). – К.:Новий світ, 1998. – 274с.
8. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 12с.
9. Писарчук Е.А., Щербан О.В. Еще раз о концепции интеграции естественно-научных знаний // Биология в школе. – 1991. – № 1. – С. 53-55.
10. Словарь иностранных слов/ Под.ред. И.В.Лёхина и др. – М.: Сов. Энциклопедия, 1964. – 488 с.
11. Тарасов Л.В. Необходимость перестройки преподавания естественных предметов на основе интегративно-гуманитарного подхода // Физика в школе. – 1989. – № 4 – С. 32-44.
12. Федорец Г.Ф. Межпредметные связи в процессе обучения. – М.: Народное образование, 1983. – 83 с.

УДК 37.017.5 : 378

ГЕНЕЗА ФЕНОМЕНА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У СУСПІЛЬСТВІ

Голованова Т.П., к. пед. н., доцент

Запорізький національний університет

Досліджуються питання генези гендерної рівності в контексті сприйняття образу жінок і чоловіків в історії суспільства. На підставі розгляду історичного розвитку рівності статей визначаються світоглядні концепції, типологічні групи студентської молоді щодо сприйняття гендерної рівності в сучасних умовах. Аналізується поняття „образ гендерної рівності” як механізм ідентифікації студентської молоді.

Ключові слова: гендерна рівність, образ гендерної рівності, патріархат, матриархат, мізогінізм, андроцентризм, патріархатний, патерналістський, егалітарний підхід.

Голованова Т.П. ГЕНЕЗИС ФЕНОМЕНА ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗА ЖЕНЩИН И МУЖЧИН В ОБЩЕСТВЕ / Запорожский национальный университет, Украина.

Исследуются вопросы генезиса гендерного равенства в контексте восприятия образа женщин и мужчин в истории человечества. На основе рассмотрения исторического развития равенства полов определяются мировоззренческие концепции, типологические группы студенческой молодежи в контексте восприятия гендерного равенства в современных условиях. Анализируется понятие «образ гендерного равенства» как механизм идентификации студенческой молодежи.

Ключевые слова: гендерное равенство, образ гендерного равенства, патриархат, матриархат, мизогинизм, андроцентризм, патриархатный подход, патерналистский подход, эгалитарный подход.

Golovanova T.P. GENESIS OF GENDER EQUALITY IN THE CONTEXT OF FORMATION WOMEN'S AND MEN'S IMAGE IN SOCIETY / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

The questions of gender equality genesis are explored. On the basis of consideration of historical development of gender equality the conceptions of men and women are determined, typology of students groups in the context of gender equality's perception are determined. A concept «image of gender equality» as mechanism of identification of students is analysed.